

Козаченко В. В.

<https://orcid.org/0009-0003-9802-2020>

Криворізький навчально-науковий інститут

Національного університету «Одеська юридична академія»

Фаєнко В. В.

<https://orcid.org/0009-0000-7361-5397>

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ОСОБИСТІТЬ ЗЛОЧИНЦЯ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНА ТИПОЛОГІЯ ЗЛОЧИНЦІВ З УРАХУВАННЯМ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ

У статті здійснено комплексний аналіз поняття особистості злочинця як одного з ключових елементів предмета науки кримінології та важливого об'єкта кримінологічного пізнання. Розглянуто історичну еволюцію уявлень про особу злочинця – від античних філософських поглядів і релігійно-теологічних концепцій до класичної школи кримінології, позитивістських, психологічних, соціологічних та сучасних біологічних і соціальних теорій злочинної поведінки. Особливу увагу приділено трансформації підходів до пояснення причин злочинності, зміні наукових парадигм і ролі особистісних характеристик у формуванні девіантної та протиправної поведінки в різні історичні періоди, а також взаємозв'язку між особою злочинця та соціальними умовами її формування.

Проаналізовано основні кримінологічні концепції, що пояснюють злочинність через призму мотивації, соціального середовища, психічних станів, акцентуації характеру, психологічних особливостей та біологічних передумов. Узагальнено наукові підходи до типології злочинців за різними критеріями, зокрема за мотивацією, глибиною та стійкістю антисуспільної спрямованості, характером злочинної поведінки, соціально-демографічними, кримінально-правовими, статусно-рольовими та морально-психологічними ознаками. Окремо розглянуто роль акцентуації характеру як психологічного чинника, що за певних соціальних і особистісних умов може виступати передумовою формування злочинної поведінки та впливати на вибір протиправної моделі поведінки.

З урахуванням сучасних українських реалій наведено узагальнену характеристику найбільш поширених типів злочинців, спираючись на офіційні статистичні дані правоохоронних органів, що відображають актуальні тенденції злочинності та структурні зрушення у її динаміці. Такий підхід дає змогу співвіднести теоретичні кримінологічні конструкції з реальною практикою протидії злочинності в Україні. Зроблено висновок, що типологія злочинців має важливе теоретичне й прикладне значення для поглиблення наукового розуміння злочинності, розробки ефективних заходів її запобігання, індивідуалізації кримінально-правового впливу та вдосконалення системи кримінологічної профілактики в умовах сучасного суспільства й трансформаційних соціальних процесів.

Ключові слова: особистість злочинця, кримінологія, злочинна поведінка, типологія злочинців, мотивація злочину, акцентуації характеру.

Постановка проблеми. Особистість злочинця є одним із ключових понять кримінології, оскільки саме через її дослідження розкриваються закономірності злочинної поведінки, причини та умови вчинення кримінальних правопорушень. В умовах однакових соціальних обставин різні особи демонструють різні моделі поведінки – від законослухняної до відверто антисоціальної. Це

зумовлює необхідність наукового аналізу сукупності соціально-психологічних, моральних та правових характеристик особи, яка вчинила злочин, а також формування типології злочинців як інструменту пізнання та протидії злочинності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика особистості злочинця та її типологізації тривалий час перебуває в центрі уваги

вітчизняної й зарубіжної кримінологічної науки та розглядається в межах різних наукових підходів. Значний внесок у формування класичних уявлень про злочинну поведінку та особу правопорушника зробили представники класичної школи кримінології, зокрема Чезаре Беккарія і Джереми Бентам, які розглядали злочин як результат раціонального вибору особи та пов'язували протиправну поведінку з недосконалістю соціального й правового устрою.

Подальший розвиток ідей про особистість злочинця відбувався в межах позитивістських і антропологічних концепцій, представлених працями Чезаре Ломброзо, який одним із перших намагався пов'язати злочинну поведінку з біологічними та психологічними особливостями особи. Соціологічний підхід до пояснення злочинності був розвинутий у працях Еміля Дюркгайма, який розглядав злочинність як соціальне явище, обумовлене станом аномії та дисфункцією соціальних норм. Вагомий вплив на сучасні уявлення про формування злочинної поведінки мали також ідеї Едвіна Сазерленда, зокрема його теорія диференціальної асоціації, відповідно до якої злочинна поведінка формується в процесі соціальної взаємодії.

Психологічні аспекти особистості злочинця досліджувалися в межах психоаналітичного та психодинамічного підходів, представлених працями Зігмунда Фрейда та його послідовників, які пояснювали злочинність внутрішніми конфліктами особистості та несвідомими потягами.

У вітчизняній кримінологічній науці проблеми особистості злочинця, її соціально-демографічних, морально-психологічних і кримінально-правових характеристик ґрунтовно досліджувалися у працях Володимира Шакуна, Валерія Голіна, а також інших українських науковців, які розглядали особу злочинця як результат складної взаємодії індивідуальних властивостей і соціального середовища.

Водночас, попри наявність значного масиву наукових напрацювань, питання комплексного узагальнення історичних підходів до розуміння особистості злочинця, їх систематизації та адаптації до сучасних українських соціально-правових реалій залишаються дискусійними й потребують подальшого наукового осмислення.

Постановка завдання. Метою статті є комплексний аналіз історичних і сучасних підходів до дослідження особистості злочинця, а також узагальнення основних типологій злочинців з урахуванням сучасних соціально-правових умов України.

Виклад основного матеріалу. Особистість злочинця, або суб'єкт кримінального правопорушення, грає велику роль у розслідуванні кримінальних правопорушень, а вчення про особу злочинця є однією з основних складових предмета науки кримінології. Суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до ККУ може наставати кримінальна відповідальність [1]. Зокрема особистістю злочинця називають сукупність соціально-психологічних властивостей і якостей людини, які є причинами і умовами вчинення злочинів. В.І. Тимошенко підкреслює, що поняття «злочинець» в кримінології в більшості використовують лише як формальне, в той час як сам факт вчинення злочину вже дає підстави для існування феномену особистості злочинця [2]. Прагнення людства дослідити особу злочинця проілюстровано у багатьох теоріях виникнення злочинності та різноманітних типологіях злочинців.

Вивчення особи злочинця у кримінології підпорядковано виявленню закономірностей злочинної поведінки, злочинності як масового явища, їх детермінації і розробці науково обґрунтованих рекомендацій щодо боротьби зі злочинністю [3, р. 140]. В однакових умовах різні люди ведуть себе по-різному – одні дотримуються закону, інші його порушують. Це дає підстави вважати, що особи, які обрали антисуспільний варіант поведінки, чинять так внаслідок певних їх властивостей, що обумовили саме цей вибір [4].

Вчення про пізнання особи злочинця має давню історію, воно зазнало безліч змін і доповнень, багато поколінь вчених намагались зрозуміти зв'язок між певними характеристиками особи і моделями її поведінки, що призводять до зародження протиправних ідей і подальшого вчинення кримінальних правопорушень.

Перші спроби наукового осмислення антисоціальної поведінки особи простежуються вже в працях античних філософів, які пов'язували злочинність насамперед із моральними якостями людини та умовами її формування. У межах античної філософії неправомірною поведінкою пояснювалася недоліками виховання, відсутністю чеснот і знань про належне, а запобігання злочинам вбачалося передусім у виховному впливі, а не в жорсткості покарання. Водночас Аристотель одним із перших звернув увагу на роль зовнішніх соціальних чинників, зокрема нерівності, беззаконня та недовіри до влади, підкреслюючи значення страху перед покаранням як елемента стримування протиправної поведінки.

Подальший розвиток уявлень про причини злочинності відбувався в межах релігійних і теологічних концепцій, у яких злочинна поведінка пояснювалася через фаталізм, божественне визначення долі людини або боротьбу добра і зла. У таких підходах злочинність розглядалася як наслідок наперед заданого життєвого шляху, впливу надприродних сил або духовної «одержимості», що зумовлювало детерміністське розуміння поведінки особи. Водночас важливим результатом релігійних концепцій стало формування уявлення про можливість морального виправлення злочинця, що згодом вплинуло на розвиток світських кримінологічних теорій [5, с. 42–45].

У період Відродження та Просвітництва відбувається поступовий відхід від теологічних пояснень злочинності й формування світських підходів до аналізу злочинної поведінки. Мислителі цього часу дедалі частіше пов'язували злочини із соціально-економічними умовами, політичною та правовою нерівністю, зловживаннями владою й недосконалістю державного устрою. Саме в цей період закладаються основи класичної кримінально-правової теорії, у межах якої злочин починає розглядатися як результат свідомого вибору особи за певних соціальних умов.

Формування класичної школи кримінології припадає на другу половину XVIII – початок XIX століття та пов'язане з розвитком ідей раціоналізму й правового гуманізму. У межах цього напрямку злочинність розглядалася як результат свідомого й раціонального вибору особи, яка діє, керуючись власними інтересами та зважаючи очікувану користь і можливі негативні наслідки. Класична школа послідовно відкидала релігійні й теологічні пояснення злочину, виходячи з уявлення про свободу волі людини та її здатність самостійно обирати модель поведінки.

Характерною рисою класичної кримінології було ігнорування індивідуальних психологічних або соціальних відмінностей між злочинцями, оскільки всі люди вважалися рівною мірою здатними як до правомірної, так і до протиправної поведінки. Злочин у цьому контексті тлумачився як наслідок недосконалості законодавства та неспроможності держави забезпечити чіткі й зрозумілі правила поведінки, а покарання – як основний інструмент стримування, ефективність якого залежить від його неминучості та пропорційності. Виходячи з цього, представники класичної школи обґрунтовували принцип формальної рівності осіб перед законом і однакової реакції на однакові санкції [4].

Подальша еволюція кримінологічної думки зумовила появу позитивістських підходів, які принципово змінили уявлення про природу злочинної поведінки. На відміну від класичної школи, позитивізм ґрунтувався на детерміністському підході та прагненні до наукового пояснення злочинності шляхом аналізу фактичних даних. Злочинна поведінка почала розглядатися як індивідуально зумовлене явище, пов'язане з психологічними, фізіологічними та соціальними особливостями конкретної особи, що, своєю чергою, зумовило ідею необхідності індивідуалізації кримінально-правового впливу. У межах позитивістських концепцій також здійснювалися спроби встановлення зв'язку між девіантною поведінкою та зовнішніми ознаками людини, що стало підґрунтям для розвитку кримінальної антропології.

В подальшому на основі фізіогноміки та френології як напрямів, що намагалися пояснити поведінку людини через її зовнішні та анатомічні особливості, сформувалася кримінальна антропологія, яка розглядала злочинність переважно як біологічно зумовлене явище. Найвідомішим представником цього напрямку був італійський кримінолог Чезаре Ломброзо, який обґрунтовував ідею вродженого злочинця та пов'язував злочинну поведінку з наявністю спадкових анатомічних і психологічних ознак [5, с. 118–123].

Клінічна кримінологія передбачає можливість визначення злочинця за допомогою проведення психологічних тестів та вивчення поведінки людини, яка може проявляти схильність до вчинення злочинів у майбутньому. Поряд з цим називають основні медичні методи для подальшої корекції антисуспільної поведінки: лоботомію, електрошок, таламотомію, медикаментозний вплив тощо. Спроб пов'язати схильність до протиправних дій з анатомічними і фізіологічними особливостями було досить немало. Теорія конституційної схильності за типом статури людини зазначає, що більш схильні до злочинів люди з мезоморфною статурою, тобто які мають розвинуті м'язи, широкі груди, великі долоні, міцну статуру, а також які за типом особистості є холериками. Як «лікування» від рис типового злочинця представники теорії пропонували здебільшого гормональну терапію та поміщення у спеціальні табори.

Не менш цікавими є психологічні теорії злочинності, засновником більшості з яких є Зігмунд Фрейд. Він припускав, що будь-які вчинки людей – це несвідомі інстинкти або потяги, які рвуться назовні. І якщо людина не здатна їх контр-

оловати та придушити, то це призводить до внутрішнього конфлікту, внаслідок чого людина все ж таки вчиняє злочин. Фрейд також називав злочинність наслідком дефективного і неповного розвитку людини та неспроможністю протистояти жорстким глибинним антисоціальним інстинктам. Теорія небезпечного стану пояснює протиправні вчинки як наслідок знаходження людини в особливому, дещо афективному стані, який виникає в конкретних випадках і який також можна пояснити як внутрішня криза або конфлікт свідомого і несвідомого «Я» [9]. За основу більшість психологічних теорій беруть негативний вплив на людину її оточення, низький рівень життя, соціальні позиції особи, її характер, принципи і переконання, психодинамічні особливості, захворювання, тимчасові психічні стани та інші чинники [10, с. 223–230].

Річард Тейлор, британський судовий психіатр, у своїй книзі «Розум вбивці. Як працює розум тих, хто вчиняє злочини» зазначає, що більшість вбивств вчиняється, коли людина відчуває «нормальні», або хоча б зрозумілі почуття та емоції – гнів, агресію, страх, ревнивість тощо. Проте необхідно розрізняти злочини, вчинені у нормальному стані та злочини, вчинені у психотичному стані. У другому випадку злочинець повністю втрачає зв'язок з реальністю, прослідковуються галюцинації та змінений стан свідомості. Психіатр називає кожен випадок вчинення злочину «індивідуальним» та дещо особистим, підкреслюючи, що у всіх злочинців з самого початку різні мета і мотив злочинів, а тому поєднувати чинники злочинності у групи важко [11].

Психологи зазначають, що в основі кожного мотиву вчинення злочину лежить незакрита потреба, яка спрацювала як поштовх до девіантної поведінки. Так, виділяють 4 види потреб: потяги, бажання, хотіння та переконання. Зокрема в кримінальній психології існує поняття «криміногенного мотиву», тобто мотиву, для реалізації якого законні або суспільно прийняті способи та форми поведінки є неможливими з об'єктивних або суб'єктивних причин. Основними криміногенними мотивами є психологічне та соціальне відчуження, ствердження та самоствердження, емоційна розрядка або емоційна чи моральна компенсація, мотиви ризику та гри, що характерні для азартних осіб а також аморальності та збочення [12, р. 563].

Соціологічні теорії виникнення злочинності в суспільстві пояснюють дії злочинців як наслідок розвитку зародків антисоціальної поведінки

у «сприятливому середовищі, створеному державою». Теорія конфліктів говорить про соціальну та інші види нерівностей як основну причину вчинення злочинів.

Сучасні концепції біологічних основ виникнення злочинності намагаються пояснити протиправну поведінку через генетику. Дослідники однієї з таких теорій брали як приклад однойцевих близнюків і стверджували, що якщо один з них вчинить злочин, то з великою ймовірністю другий піде його шляхом. Одним з факторів, що спростовують цю теорію, вважають те, що генетично задається не схильність до вчинення протиправних вчинків, а певний тип реакції на соціальні фактори, які формують особистість. Серед хромосомних аномалій як перспективну причину злочинної поведінки виділяли каріотип ХУУ, проте гіпотеза не знайшла підтвердженень [5, с. 130–133].

Сучасні концепції соціальних основ злочинної поведінки беруть за основу соціальну аномію, тобто знову ж таки різноманітну нерівність між людьми та незадоволеність їх потреб, що схиляють людей до вчинення злочинів. У широкому сенсі аномія – це «порушення в ціннісно-нормативних системах особистості і соціальних груп, ціннісно-нормативний вакуум, неефективність соціальних і насамперед правових норм». Цікавою є думка Емілія Дюркгайма, який вважав злочинність нормальним суспільним явищем та називав його ґрунтовою умовою для розвитку суспільства, так як злочинність «створює ґрунт для подальшого прогресу людства». У свою чергу Роберт Мейсон пов'язав феномен злочинності з неможливістю більшості суспільства законними способами досягти встановлених ідеологій та показників успішності представниками інших класів.

Теорія конфлікту культур, найяскравішим представником якої є американський криминолог Торстен Селлін, пояснює тягу особи до вчинення злочинів через конфлікт поглядів та світоглядів різних соціальних груп, в які вона входить. Схожу точку зору має американський соціолог Едвін Сазерленд, представник теорії диференціальної асоціації або теорії субкультур. За його словами, девіантної поведінки майбутні злочинці навчаються у соціальних мікрогрупах під час взаємодії з різними людьми і такими ж різними світоглядами. На думку соціолога, злочинцем особа стає у тому разі, коли оцінка, що сприяє вчиненню правопорушення, переважає оцінку, що сприяє відмові від злочину [5, с. 141–144].

Визначившись із основним поняттям особи, що вчинила злочин і найвідомішими теоріями виник-

нення злочинності, розберемо типологію злочинців за різними критеріями. Типологія – це процедура наукового мислення й емпіричного пізнання. Вона полягає у розподілі явищ на окремі елементи за найбільш істотними критеріями та у виявленні відмінностей між ними. Мета створення типології злочинців схожа на мету формування теорій виникнення злочинності – в обох випадках основою є прагнення зрозуміти причини різних видів злочинності і формування сталих ознак і критеріїв, що належать до кожного напрямку злочинної поведінки. Типологія злочинців передбачає формування відносно сталої класифікації осіб, які вчиняють ті чи інші злочини, за найсуттєвішими та спільними для більшості випадків ознаками: мотивами, обсягом суспільної небезпеки, особливостями спрямованості антисоціальної поведінки злочинця та інших важливих чинників.

Вперше типологію злочинців розробив Чезаре Ломброзо, який поділяв злочинців на природжених, «злочинців внаслідок божевілля», випадкових та злочинців із пристрастю (маніяків) [13].

Як відомо, особа злочинця являє собою сукупність соціально-значимих властивостей, зв'язків і відносин, які характеризують людину винну в порушенні кримінального закону у поєднанні з неособистими умовами і обставинами, що впливають на злочинну поведінку. Особу злочинця характеризують за чотирма групами ознак:

1. Соціально-демографічні (стать, вік, місце народження та проживання, національність тощо).
2. Кримінально-правові (наявність або відсутність вчинених правопорушень та відповідальності за них)
3. Статусно-рольові (місце та суб'єкт переваги особи у психологічному структурному середовищі, її ставлення до різних ролей та індивідуальний стиль виконання)
4. Морально-психологічні (вони представлені переконаннями, установками, ціннісними орієнтаціями особи, особливостями її інтелектуальної і вольової сфери, її світоглядом та розумінням навколишнього світу) [14, р. 134].

Основою будь-якого злочину є мотив, або мотивація особи на вчинення цього злочину. Залежно від характеру і змісту мотивації розрізняють злочинців з політико-ідеологічною мотивацією, з корисливою мотивацією, з насильницькою або агресивною мотивацією, з анархічно-індивідуалістичною мотивацією та з легковажно-безвідповідальною мотивацією.

Зокрема в залежності від глибини антисуспільної мотивації, її стійкості та впливу на

поведінку особи розрізняють: випадкових, ситуативних, нестійких, злісних та особливо злісних злочинців [15].

За характером антисуспільної спрямованості злочинців поділяють на насильницький, корисливий, злісний соціально-дезорієнтований та необережний типи.

На «перевтілення» особи в злочинця неабиякий вплив мають акцентуації, тобто загострені риси характеру, що спрацьовують як психологічні тригери, зумовлюючи неадекватну злочинну поведінку особи. Такі вчені, як А.Е. Лічко, К. Леонгард та І.О. Виденєєв виділяють 11 видів акцентуацій: гіпертимний, циклоїдний, лабільний, астеничний, сенситивний, психастеничний, шизоїдний, епілептоїдний, істероїдний, нестійкий та конформний. Найчастіше схильними до вчинення кримінальних правопорушень стають особи з епілептоїдним, нестійким, гіпертимним та істероїдним типами. У першому випадку (епілептоїдний тип) людина схильна до вчинення жорстоких та імпульсивних насильницьких злочинів. У другому випадку (нестійкий тип) особа часто виступає виконавцем у групових злочинах, схильна до крадіжок та протизаконної діяльності, наслідки якої не передбачає. У третьому випадку (гіпертимний тип) особа може вчиняти ситуативні, ризиковані та певною мірою «героїчні» злочини, а також виступає підбурювачем у групових злочинах. В останньому випадку (істероїдний тип) особа схильна до демонстративних злочинів, різних маніпуляцій (наприклад самовбивство, нанесення тілесних ушкоджень тощо) та вчиняє злочини переважно для привернення уваги, встановлення певних вимог, викликання почуття жалю тощо.

Існує поділ злочинців за мотивацією, відповідно до якого розрізняють політико-ідеологічну, корисливу, насильницьку, легковажну та інші мотивації. За глибиною антисуспільної мотивації є випадкові, нестійкі, ситуативні, злісні та особливо злісні злочинці, за характером антисуспільної мотивації – насильницький, корисливий, злісно-орієнтований та необережний тип злочинців. Найпростішими та «дрібними» є розподіли злочинців за віком, вчиненим злочинном, ступенем тяжкості вчиненого правопорушення тощо. Особливу увагу варто звернути на злочинні групи, їх види та внутрішні ієрархії.

За статистичними даними Офісу Генерального прокурора України, у сучасних умовах найбільш поширеними залишаються військові кримінальні правопорушення, а також злочини проти власності, що обумовлено як воєнним станом,

так і загальною соціально-економічною напруженістю в суспільстві [15]. Зазначені обставини зумовлюють трансформацію структури злочинності та впливають на формування нових типів злочинців, для яких характерними є ситуативна мотивація, зниження рівня правової свідомості, підвищена агресивність або корислива спрямованість поведінки.

Українські реалії також засвідчують зростання ролі групових та організованих форм злочинної діяльності, що обумовлено процесами соціальної дезорганізації, вимушеної міграції населення, доступністю зброї та психологічними наслідками збройного конфлікту. У цих умовах особистість злочинця формується під впливом не лише індивідуальних психологічних особливостей, але й специфічного соціального середовища, що актуалізує необхідність подальшого розвитку криминологічних досліджень з урахуванням саме національного контексту.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що особистість злочинця є складним соціально-психологічним феноменом, формування якого зумовлюється взаємодією індивідуальних характеристик особи, умов її соціалізації та конкретного соціального середовища. Історичний аналіз криминологічних тео-

рій свідчить про еволюцію наукових підходів до пояснення злочинної поведінки – від морально-філософських і релігійних уявлень до сучасних психологічних, соціологічних та біосоціальних концепцій.

Типологія злочинців як інструмент криминологічного пізнання дозволяє систематизувати різноманітні прояви злочинної поведінки, виділити стійкі ознаки окремих груп осіб та глибше зрозуміти мотиваційні механізми вчинення кримінальних правопорушень. Поділ злочинців за мотивацією, глибиною антисуспільної спрямованості, характером поведінки, соціально-демографічними та морально-психологічними характеристиками має важливе значення для індивідуалізації кримінально-правового впливу та підвищення ефективності запобіжних заходів.

З урахуванням сучасних українських реалій особливої актуальності набуває дослідження особистості злочинця в умовах соціальної нестабільності, воєнного стану та трансформації суспільних відносин. Це зумовлює необхідність подальшого розвитку національної криминологічної доктрини, спрямованої на поєднання класичних наукових підходів із аналізом новітніх соціальних викликів, що безпосередньо впливають на стан і структуру злочинності в Україні.

Список літератури:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 04.02.2026).
2. Тимошенко В. Вплив зовнішніх факторів на особистість злочинця. *Аналітично-порівняльне правознавство*. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/04/134.pdf> (дата звернення: 05.02.2026).
3. Vyhovskyi D. Using of the Terms «Person of a Criminal» and «Personality of a Criminal» in Criminology. *University Scientific Notes*. 2021. Vol. 2 (80). P. 138–147. DOI: 10.37491/UNZ.80.12.
4. Криминологічне вчення про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення. Національна академія внутрішніх справ, кафедра криминології та кримінально-виконавчого права, мультимедійний навчальний посібник. URL: https://arm.navs.edu.ua/books/criminology_20/info/t3.html (дата звернення: 22.10.2025).
5. Криминологія : підручник / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина. Харків : Право, 2015. 440 с.
6. Bartol C. R., Bartol A. M. *Criminal Behavior: A Psychosocial Approach*. 11th ed. Boston : Pearson, 2019. 528 p.
7. Гонтар В. В. *Психологія злочинної особистості*. К. : Юрінком Інтер, 2016. 256 с.
8. Taylor R. *The Mind of the Murderer: Privileged Access to the Demons that Drive Extreme Violence*. London : Ebury Press, 2019. 352 p.
9. Васильєв В. Л. *Юридична психологія : підручник*. К. : Атіка, 2004. 400 с.
10. Шалгунова С.А., Орлеан А.М., Скок О.С., Шевченко Т.В., Крамаренко Ю.М., Барабаш Г.В., Волошина Г.В., Шило І.В. *Криминологія : навч. посібник-практикум (для здобувачів вищої освіти) / за ред. С.А. Шалгунової*. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2020. 332 с.
11. Криминологічна характеристика жертви злочину. Віктимність і її основні характеристики. Віктимізація : мультимедійний навчальний посібник / Національна академія внутрішніх справ. URL: https://arm.navs.edu.ua/books/kryminoloh_viktym/files/t2.pdf (дата звернення: 25.11.2025).
12. Siegel L. J. *Criminology: Theories, Patterns, and Typologies*. 13th ed. Boston : Cengage Learning, 2018. 720 p.
13. Типологія злочинців. § 3 // *Мего-Інфо – юридичний портал України*. URL: <https://mego.info/матеріал/3-типология-злочинцев> (дата звернення: 01.12.2025).

14. Farrant A., Kelly G. *Personality and Criminal Justice*. London : Routledge, 2021. 240 p.

15. Статистика Кримінальної протиправності. Сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://erdr-map.gp.gov.ua/csp/map/index.html#/map> (дата звернення: 01.12.2025).

Faienko V. V., Kozachenko V. V. THE PERSONALITY OF THE OFFENDER: HISTORICAL DEVELOPMENT AND MODERN TYPOLOGY OF CRIMINALS IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN REALITIES

The article provides a comprehensive analysis of the concept of the offender's personality as one of the key elements of the subject matter of criminological science and an important object of criminological research. The historical evolution of views on the personality of the criminal is examined, ranging from ancient philosophical ideas and religious-theological concepts to the classical school of criminology, positivist, psychological, sociological, as well as modern biological and social theories of criminal behaviour. Particular attention is paid to the transformation of approaches to explaining the causes of crime, changes in scientific paradigms, and the role of personal characteristics in the formation of deviant and unlawful behavior in different historical periods, as well as to the relationship between the offender's personality and the social conditions of its formation.

The main criminological concepts explaining criminality through the prism of motivation, social environment, mental states, character accentuations, psychological traits, and biological prerequisites are analysed. Scientific approaches to the typology of offenders are generalised according to various criteria, including motivation, depth and stability of antisocial orientation, nature of criminal behaviour, socio-demographic, criminal-law, status-role, and moral-psychological characteristics. Special attention is paid to character accentuations as a psychological factor which, under certain social and personal conditions, may act as a prerequisite for the formation of criminal behaviour and influence the choice of an unlawful model of conduct.

Taking into account contemporary Ukrainian realities, the article provides a generalised characterisation of the most widespread types of offenders based on official statistical data from law enforcement authorities, reflecting current trends in crime and structural shifts in its dynamics. This approach makes it possible to correlate theoretical criminological constructs with the actual practice of combating crime in Ukraine. It is concluded that the typology of offenders has significant theoretical and practical importance for deepening the scientific understanding of crime, developing effective crime prevention measures, individualising criminal-law influence, and improving the system of criminological prevention in the context of modern society and ongoing social transformations.

Keywords: *offender's personality, criminology, criminal behaviour, typology of offenders, criminal motivation, character accentuations.*

Дата першого надходження статті до видання: 13.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026